

Quan us van fer la proposta d'actualitzar el *Tirant lo Blanc*, s'ho va pensar gaire abans de dir que sí?

—Primer de tot vaig pensar en Jaume Fuster, perquè ens havíem passat molt de temps treballant el *Tirant* quan, l'any 1990, ell feia el guió per al còmic del Sento [còmic que va editar EL TEMPS i on Màrius Serra col·laborava]. Després m'ho vaig rumiar i em va intimidar, però alhora vaig trobar que, per a mi, seria contradictori dir que no. Perquè s'hi ajuntaven dues de les meves passions més centrals, com són la llengua i la literatura. Per tant, m'ho vaig rumiar i vaig dir que sí.

—Per què el *Tirant* és un clàssic?

—Un clàssic és un llibre bo que ha esdevingut perdurable perquè ha seduït moltes generacions de lectors. És evident que això el *Tirant* ho compleix plenament. Però crec que és un clàssic amb una vigència absoluta perquè és la primera novel·la moderna en l'àmbit occidental. És un pas de la novel·la de

cavalleries, un gènere amb un codi molt marcat, cap al Renaixement, on conviuen la retòrica medieval amb la col·loquialitat i la vivor de l'humanisme. I és molt bona: és divertida, té *eros*, té *thánatos*. Quan hi entres, veus que és un món, un món autònom que té referents clars en la realitat de l'època però que sobreviu per ell mateix. Crec que això fa que avui continuï sent una lectura molt recomanable.

—Quin és l'aspecte més innovador del *Tirant*? Que sigui una ucronia? O allò que destaca Cervantes al *Quixot*, que els cavallers mengen, dormen i moren a casa seva?

—Crec que la modernitat del *Tirant* és, en primer lloc i sobretot, passar per darrera del vellut d'una representació. Hi ha tot l'àmbit més cavalleresc, que és molt cerimonial i molt formal, i prové d'una tradició molt marcada, però de sobte, per la via de la construcció verbal —de l'alegria del mot, de l'entusiasme del verb, sobretot de personatges femenins com Plaerdemavida—, tens la sen-

sació d'entrar al darrera de l'escenari, al *backstage*. I aquí, en l'àmbit de la intimitat, és el terreny on el cavaller, que és vencedor en el camp de batalla, dubta, fracassa i és feble. Aquest pas endavant és el que crec més modern. Cervantes ja destacava que els cavallers del *Tirant* “moren a casa seva, mengen, dormen, fan testament abans de morir”.. Hi ha tot un seguit de detalls de la vida quotidiana que li donen una gran modernitat per l'època.

—És una reescriptura el que ha fet amb el *Tirant*?

—És una reescriptura de dalt a baix. És una actualització. Jo em vaig posar fort en el sentit d'evitar el terme modernització, que semblava una versió, i dir actualització des d'una òptica estrictament de llengua. Però és una reescriptura de dalt a baix, completa, una reescriptura que moltes cultures del nostre entorn també fan: des dels *Assaigs* de Montaigne, que fa vuit o nou anys es van editar en francès actual fins a la versió en castellà actual del *Trapise*

MIRADOR

MÀRIUS SERRA

«M'adreço a qui vol gaudir del Tirant, no estudiar-lo»

L'escriptor Màrius Serra parla de la versió actualitzada que ha fet del 'Tirant lo Blanc' de Joanot Martorell. Explica la modernitat i vigència d'aquesta novel·la, per què cal llegir-la i detalla quins criteris ha seguit a l'hora d'adaptar-la al català actual sense traïr l'estil i la personalitat del seu autor original.

Per Àlex Milian / @alexmilianbeser
Fotografies de Mercè Pablo

llo del *Quijote*; també els *Contes de Canterbury*, de Chaucer s'han reescrit en anglès actual. No és cap anomalia, però en cap cas és una versió ni pretén crear des del *Tirant*. No és tampoc una reducció, perquè és completa. No hi ha intervencionisme. Sí que hi ha guia —els itineraris de lectura suggerits— però hi és el mapa complet. I evidentment està escrit des de l'idiòlecte d'aquest amanuense: des del meu dialecte, el meu català actual i contemporani. Però no és cap traducció. És una reescriptura.

—**Va dubtar sobre el català que havia d'emprar?**

—Ho vaig considerar. Vaig tenir clar que no havia d'extrafer una variant que no és la meua, en el sentit de pretendre escriure-ho en variant valenciana quan jo la conec, la llegeixo, en gaudeixo, però no en faig ús, no hi escric. Val a dir que entre el català de Joanot Martorell i el de Ramon Llull, posem per cas, hi ha menys distància que entre les meves novel·les del segle XXI i les d'un coetani meu com Ferran Torrent, posem per cas. Evidentment, si en Ferran hagués fet aquesta elecció, ell ho hauria hagut de fer òbviament en el seu àmbit, en la seva variant, en el seu registre lingüístic.

—**Pràcticament desterra del *Tirant* el passat simple, tot i que és ben viu al carrer i també en la literatura. Per què opta sempre pel perifràstic?**

—Desterro completament el passat simple en la primera persona perquè jo no l'uso. En el cas de la tercera persona, jo havia escrit durant molt de temps simultaniejant el simple i el perifràstic, però ja fa temps vaig deixar de fer-ho. Hi ha tota una part del *Tirant* que Diafebus esdevé narrador vicari i en la qual sí que hi ha un cert ús recurrent de temps passats. He intentat que no hi hagi una sobredosi de perifràstics, però jo escric en el perifràstic i m'he atès al meu dialecte.

—**Coneixia la versió actualitzada el 2004, la de Joan Pellicer i Rosa Giner, d'Edicions Tres i Quatre?**

—Sí, sí. Jo, bàsicament, vaig consultar la que havia llegit primer, la de Martí de Riquer, però consultant sovint les anotacions de la versió amb grafia original d'Albert Hauf, que també tinc des que va sortir el 2005. La de Pellicer també la tinc aquí. Sí que em despistava que no era completa al cent per cent. Hi havia capítols que estaven refosos. La numeració canviava i hi havia capítols agrupats —amb bon criteri perquè es fan feixucs, →

→ en algun moment, amb molts excursos que aquí desapareixen.

—**Ha explicat en alguna ocasió que també ha consultat la traducció a l'anglès per entendre algunes coses de toponímia.**

—Jo no l'he llegida sencera però tinc una edició de la traducció de David Rosenthal, per interès i per l'emoció que el *Tirant* tingués distribució en una de les llengües de més influència. La versió de Rosenthal m'ha servit perquè, a partir d'un cert moment, la toponímia en general, però especialment la del món anglosaxó, m'exigia una decisió.

—**La de mantenir la toponímia com en l'original o fer-la comprensible?**

—Clar. Per començar, l'original diu sempre *Contastinoble* i no *Constantinoble*. Si això ho actualitzava, què feia amb els altres topònims? Marsella és Masella, al *Tirant*. Aquesta és evidentíssima, però d'altres, no tant. Cadis és Calis! I la part anglosaxona era també complicada: hi ha un cavaller de les valls fosques o de les praderies fosques —ara no ho recordo exactament— que vol dir el cavaller de Northúmbria. Per tant, agafo el criteri de buscar l'origen toponímic genuí que havia agafat Rosenthal. Vaig dubtar, perquè això implicava també que un personatge tan central com Guillem de Varoic, de sobte sigui Guillem de Warwick. Però vaig agafar aquest criteri.

—**A la seva versió del *Tirant* no hi ha els títols dels capítols (aquelles breus explicacions del contingut). Per què?**

—Vaig fer diverses propostes a l'editorial. Pel que fa als capítols vaig proposar deixar els números romans a banda i fer la numeració en xifres àrabiques, per agilitat lectora, transparència i perquè hi ha itineraris lectors.

—**Són els itineraris que heu fet per guiar el lector per un *Tirant* essencial —però no integral—, pels capítols eròtics, pels bèl·lics i per un tast de nou capítols.**

—Sí, quan acabes un capítol, trobes un senyal que diu que l'itinerari eròtic, per exemple, continua al capítol 67. Si deixàvem els números romans, jo mateix em trobava que no els llegia amb la mateixa agilitat. Per això hem optat pels números àrabics. L'altra cosa que vaig proposar va ser eliminar aquesta mena de títols que, de fet, són avançades, un petit resum del capítol. Això és molt habitual a la literatura medieval i, fins i tot, els autors de novel·la històrica ho fan servir

Tirant lo Blanc

JOANOT MARTORELL

Versió completa en català
actual de Màrius Serra
Edicions Proa
Barcelona, 2020
970 pàgines

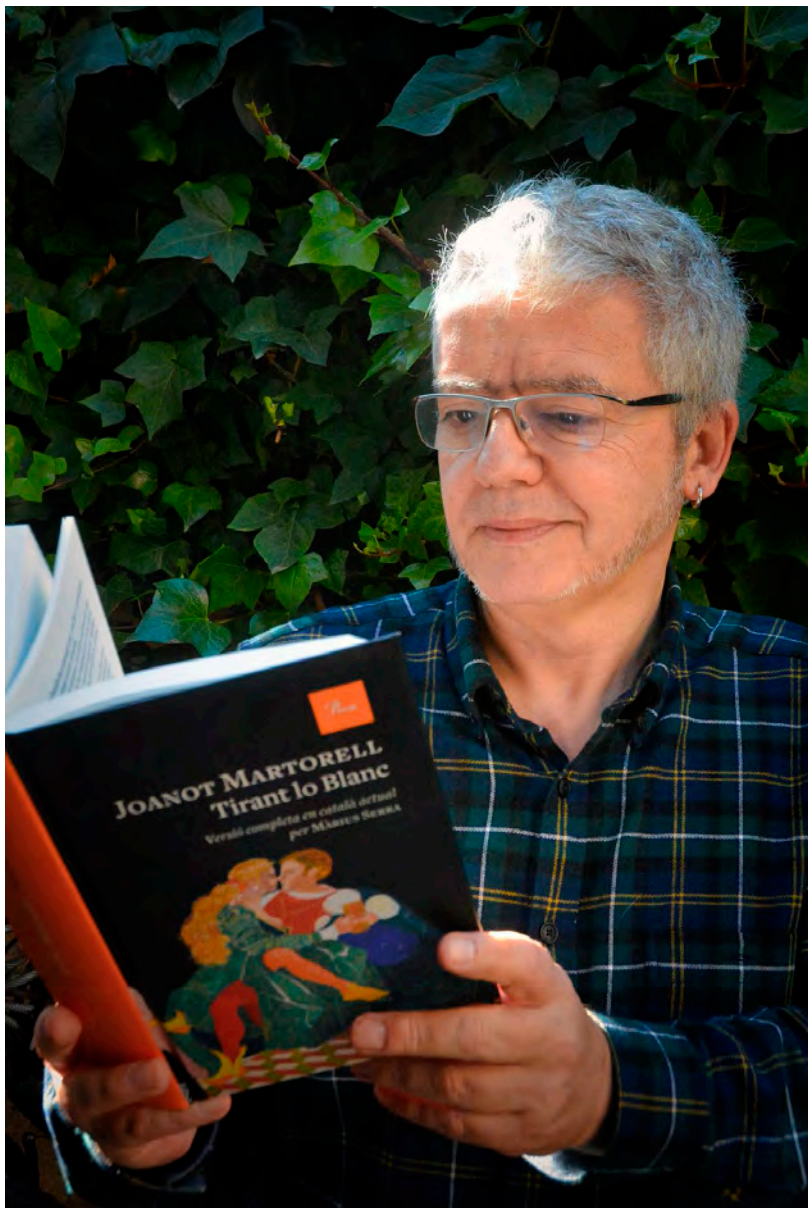
com a recurs per fer veure que un text és antic. Però llasta la fluïdesa de la lectura. Es dona el cas que en el *Tirant* hi ha capítols que són tan breus com un microrelat de Pere Calders. I hi ha sèries de vuit capítols que només tenien un paràgraf. De vegades era més llarg el títol del capítol que el capítol mateix i en altres casos els títols d'aquests capítols tan breus són "Ídem" (el mateix, el mateix, el mateix). Jo trobava que això anava en contra d'una actualització i vaig proposar treure'ls. I alguns em preguntaven: "T'hi atreviràs?"

—**La qüestió és: fins on es pot intervenir un títol clàssic com aquest?**

—Sí. Hi ha qui pot tenir una visió de la puresa textual —que és la que pertoca als estudiosos, als filòlegs que volen preservar el text original, descobrir si hi ha hagut intermediaris i on han intervingut— però joestic fent una actualització: m'adreço a un lector contemporani que vol gaudir de l'obra literària en tot el seu esplendor. Però no la vol estudiar; la vol gaudir. Jo, al pròleg, ja aviso que si el lector vol anar a la versió original, li obro totes les portes i vies. Jo seré molt feliç. Però aquesta versió havia de ser sense notes a peu de pàgina. I si hi ha un referent difícil, com una arma, la meva versió no podia ser com una versió filològica anotada amb una explicació (*obriulls*: arma que consistia en unes peces metàl·liques que tiraven al terra perquè els soldats rivals se les clavessin als peus). Jo, en canvi, havia de decidir si renunciava a la paraula —és a dir, si feia una substitució directa— o si ho deixava amb una descripció breu o feia servir un hiperònim —que vol dir un genèric: *túnica* per *gonella*. Sempre amb el màxim respecte i amor per l'obra però també des de l'òptica de qui no és un estudiós. Soc un narrador que gaudeix, com a lector, d'una novel·la i vol reproduir aquell mateix efecte que aconsegueix amb els lectors. Igualment, havia de ser molt curós i conscient d'aquest salt en la variant lingüística que un escriptor barceloní, com és el meu cas, s'enfronta a un text original valencià. Per això mantinc, en la declaració del *Tirant* a Carmesina, el terme *espill* tot i que, posteriorment, parlo de *mirall*, que és com ho dic jo.

—**Després d'una reescriptura així, que queda de l'estil de Joanot Martorell?**

—La meua voluntat ha estat de fidelitat màxima. On queda més marcat l'estil de Joanot Martorell? No és en els textos formals de les lletres de batalla, els grans sermons —que són, de fet, manllevats d'altres obres, d'Horaci o Ramon Llull. En aquestes parts, on la sintaxi era molt hipotàctica, formal i retòrica, sí que hi he intervingut més en pro d'una actualització. Però just aquí és on crec que s'hi veia menys l'estil de Joanot Martorell. On es veu més el seu estil —i he mantingut la fidelitat tant com he estat capaç d'aconseguir-ho— és en la col·loquialitat de la vida íntima dels personat-

ges i en la descripció de les batalles, que són d'una riquesa expressiva, d'una vivor que les fa apassionants. Allà on es veia la mà de l'autor de ficció, del creador de mons, m'hi he esforçat el màxim.

—Què ha descobert del *Tirant lo Blanc* reescrivint-lo?

—He descobert que a cada lectura trobes noves perles, però també que hi ha moltíssims episodis que mereixerien el que un gran dramaturg com Tom Stoppard ha fet amb Shakespeare, que és fer una obra a partir de dos personatges secundaris de *Hamlet*, Guildenstern i Rosencrantz. És a dir, he arribat a la conclusió —no perquè jo hagi de tenir projectes literaris arran d'això o potser sí— que és un llibre fèrtil. Com que realment és tot un món, genera moltes ganes o bé de fer estudis sobre l'obra o bé de creació. A mi m'agradaria que

aquesta publicació en català actual generés lectors, perquè estic segur que els lectors creatius hi trobaran molts estímuls. Perquè és fèrtil. El *Tirant* és actual i té personatges de carn i ossos. Per això ha perviscut fins ara. No és de cartó pedra. N'hi ha, de cartó pedra, —perquè hi ha molt decorat—, però en canvi té personatges de carn i ossos; i toca els temes fonamentals de la vida, de l'amor, de la mort i admet moltes lectures. Això permet portar-lo als nostres dies. No és una peça de museu sinó una creació.

—Una creació que genera creació?

—Fins i tot tinc aquí [hi treu una llibreteta amb anotacions] una llista de projectes que es podrien fer, com ara explorar més l'aventura fantàstica de l'Espèrcius, un dels personatges. O estudiar com moren els cavallers del *Tirant*. Per quines causes clíniques. Vam calcular que les armes que duïen pesaven seixanta quilos. Eren paios, de mitjana, més baixos que nosaltres, i amb l'armadura pujaven dalt d'un cavall. Això és interessant, per exemple, contraposar-ho als Marc Màrquez, aquests nous herois que van damunt d'una moto amb la seva armadura. I van a 200 per hora i cauen! No estem tan lluny dels cavallers medievals, però enfocuem la desmesura pròpia dels herois cap a altres àmbits.

—Veig que, com a escriptor, l'esperona.

—Em dona ganes d'estirar mil fils del *Tirant*. De la mateixa manera que els estudiosos tenen molt interès a descobrir el paper de Martí de Gualba, des de l'òptica de la ficció en el *Tirant* trobem moltes vies obertes que probablement no han estat prou explorades. Hi ha diversitat de gèneres —hi ha sermons, numeracions, relats que es tanquen en ells mateixos i trames laterals—, però és una novel·la i, probablement, si atenem a les mirades alienes al nostre àmbit cultural, la primera novel·la moderna europea. I la millor, com diu Cervantes. Jo seria partidari que els escriptors llegeixin el *Tirant*, perquè sortiran amb les piles carregades, no només de gaudi lector, també per generar creació.

—Revaloritzaran el *Tirant* les mirades estrangeres?

—Hi ha una consideració que Rosenthal fa en el seu pròleg al públic anglosaxó. Ell es pregunta com és que no hem sabut res fins ara de la primera novel·la moderna i la millor novel·la del món, segons tants autors, una obra que té traduccions gairebé immediates al castellà (el 1511) i a l'italià. I es respon: perquè està escrita en català i té moltes forces en contra. Ha tingut poques possibilitats de tenir la veu que Martorell, algú que parla de tu a tots els seus coetanis —un *primus inter pares*—, tenia el 1490 quan ho va publicar. La història li carrega tones d'oblit a damunt. Però la recuperació, que ja és un fet en el segle XX, pot continuar projectant-lo en el segle XXI cap a una presència referencial. ●